

Statenmededeling

Onderwerp

Tussenevaluatie Beleidskader erfgoed 2016-2020

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

Aan Provinciale Staten van Noord-Brabant,

Kennisnemen van

De tussenevaluatie van het beleidskader erfgoed 2016-2020 *'De (verbeeldings)kracht van erfgoed'*, ex art. 217a Provinciewet.

Aanleiding

Provinciale Staten hebben op 13 november 2015 (statenvoorstel 64/15) het [beleidskader](#) erfgoed 2016-2020 *'de (verbeeldings)kracht van erfgoed'* vastgesteld. Het beleidskader is nog niet aan het einde van de looptijd. Het kader is echter toch geëvalueerd. Dit heeft te maken met relevante landelijke ontwikkelingen, met het aflopen van de bestuursperiode (verkiezingen voorjaar 2019), met de opmaat voor de nieuwe bestuursperiode en met het aflopen eind 2019 van de incidentele financiële middelen en capaciteitsinzet bij zowel erfgoedbeleid als Erfgoedfabriek (een belangrijk uitvoeringsinstrument binnen het beleid). Het accent in deze tussenevaluatie lag op het leren voor de toekomst, in combinatie met de veranderingen in de omgeving.

De beleidsevaluatie is opgenomen in de Onderzoeks- en Adviesagenda van 2018. In de [Statenmededeling 'Onderzoeksplan Tussenevaluatie beleidskader erfgoed 2016-2020'](#) (d.d. 3 april 2018) hebben wij u hierover reeds geïnformeerd.

Berenschot en Bureau BUITEN hebben de opdracht gekregen om de tussenevaluatie uit te voeren. In de evaluatie stonden drie hoofdvragen centraal namelijk:

1. We zijn onderweg; is het de goede weg, heeft de aanpak het beoogde effect? Wat kunnen we verbeteren?

2. Welke mogelijkheden zijn er om beter te presteren; ook gezien de landelijke en provinciale ontwikkelingen?
3. Wat is nodig om de ontwikkelgerichte aanpak in de toekomst te borgen?

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

De onderzoeksbureaus hebben in de periode mei tot en met oktober 2018 het onderzoek uitgevoerd. Om tot beantwoording van de onderzoeksvragen te komen hebben zij, na het opstellen en vaststellen van het analysekader, door deskstudie en verkennende gesprekken de uitwerking van het beleidskader in de praktijk in beeld gebracht. Tevens is daarbij gekeken naar ontwikkelingen op landelijk en provinciaal niveau die het erfgoedbeleid raken. Vervolgens is met diepte-interviews gekeken naar de rollen van de provincies volgens het NSOB¹-model in vijf cases. Tot slot is in een werksessie met experts een vertaalslag gemaakt naar de toekomst.

Bevoegdheid

- Provinciale Staten stellen de kaders en toetsen de resultaten aan het beleidskader.
- Gedeputeerde Staten dragen zorg voor adequate en tijdige evaluatie en doen voorstellen voor voortzetting, wijziging of beëindiging van het betreffende beleid.

Kernboodschap

De bevindingen uit de tussenevaluatie beleidskader erfgoed van Berenschot en Bureau BUITEN zijn hieronder weergegeven in 3 hoofdlijnen.

1. De verhaallijnen werken inspirerend, geven focus en samenhang en vergen tijd om met de samenleving verder uitgewerkt en zichtbaar te worden.

Het gebruik van de vier verhaallijnen voor het creëren van focus en samenhang in het provinciale erfgoedbeleid werkt goed en wordt binnen en buiten de provinciale organisatie positief ontvangen.

- *Uitwerking verhaallijnen begint tot leven te komen en kan nog meer met de maatschappij worden opgepakt*

De verhaallijnen zijn ook bedoeld om de verbeeldingskracht van erfgoed te benutten en dat komt in projecten/programma's zoals Zuiderwaterlinie, Crossroads en het kloosterverhaal van de verhaallijnen Religieus en Bevochten

---

¹ De vier rollen van het NSOB-model zijn:

- Netwerkend: de maatschappij neemt het initiatief waarbij de provincie actief werkt aan netwerkvorming.
- Responsief: de maatschappij neemt het initiatief en de provincie ondersteunt waar nodig.
- Rechtmatig: de provincie vormt beleid door politiek debat en vertaalt dit naar regels, procedures en inzet van middelen.
- Presterend: de provincie zet haar beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk in om haar doelen te behalen, bijvoorbeeld door het uitbesteden van bepaalde taken aan uitvoeringsorganisaties.

Brabant tot zijn recht. De verhaallijn Innovatief en Bestuurlijk Brabant zijn getemporiseerd vanwege beperkte capaciteit en de resultaten in de uitwerking blijven dus achter.

De uitwerking van de verhaallijnen gebeurt voornamelijk door professionals. De provincie kan nog sterker inzetten op het laden van de verhaallijnen samen met de maatschappij, zodat de verhalen nog meer van de Brabanders zelf worden en zij zich ermee verbonden voelen. Projecten als Crossroads en Goud van Brabant kunnen daarbij als inspiratie dienen. Zie ook uitgewerkte verhalen op www.brabantserfgoed.nl.

- *Verbeeldingskracht van erfgoed kan nog nadrukkelijker worden verankerd in het omgevingsbeleid*

Om de verbeeldingskracht te kunnen benutten voor de kwaliteit van de leefomgeving moeten de verhaallijnen nog nadrukkelijker verankerd worden in het omgevingsbeleid. Bijvoorbeeld door het inzichtelijk maken van de verhaallijnen op de cultuurhistorische waardenkaart.

- *Het benutten van energie uit de samenleving is een beweging die in gang is gezet maar tijd vergt voordat resultaten zichtbaar worden*

Het benutten van de energie uit de samenleving sluit goed aan bij ontwikkelingen in de maatschappij zoals de grotere rol van de burger en de vermaatschappelijking van erfgoed. Deze beweging is in gang gezet en vordert gestaag, maar het vormen van netwerken en opbouwen van relaties met de samenleving kost tijd voordat resultaten zichtbaar worden. In concrete projecten zoals de Zuiderwaterlinie is inmiddels een netwerk ontstaan. De provincie zet ook sterk in op het betrekken van jongeren bij erfgoed.

- *De basisinfrastructuur is op orde, in toenemende mate vindt inhoudelijke samenwerking plaats*

Provincie Noord-Brabant heeft een sterk erfgoedveld dat mede uitvoering geeft aan het behoud, beheer, kennisontwikkeling, ondersteuning, advies en ontsluiting van erfgoed. De erfgoedorganisaties zoeken in toenemende mate samenwerking op inhoudelijke thema's; ook op het gebied van digitalisering en kennis worden gezamenlijk stappen gezet met/door instellingen.

- *Strategie 'beweging stimuleren' helpt provincie om neutralere rol te pakken; kennisborging is belangrijk als rol extern wordt geplaatst*

Het onderscheiden van de strategie 'beweging stimuleren' en het ook extern plaatsen ervan, helpt de provincie een neutralere rol (niet direct een investeringsrol) te pakken in een herbestemmingstraject. Het ErfgoedLab (onderdeel van NV Monumentenfonds) die deze rol extern uitvoert, is op dit moment nog in ontwikkeling en moet zich nog bewijzen. Belangrijk aandachtspunt is dat kennis en ervaring die inmiddels is opgedaan met name bij de erfgoedfabriek, moet geborgd worden.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

2. Erfgoedbeleid sluit goed aan op de provinciale en landelijke ontwikkelingen. De toekomst vraagt om een versterking van de koppeling van (verbeeldings)kracht van erfgoed aan gebiedsontwikkeling en maatschappelijke opgaven en nog meer betrekken van de samenleving.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

Het erfgoedkader sluit halverwege de uitvoeringsperiode nog steeds goed aan bij actuele ontwikkelingen. Zo hebben de drie pijlers voor het nieuwe landelijke erfgoedbeleid (Erfgoed Telt) van ministerie van OCW al een plek in het erfgoedgoedkader. Dat zijn: de instandhouding van erfgoed, het benutten van de waarde van erfgoed voor de leefomgeving en het benutten van de verbindende kracht van erfgoed.

- *Drie hoofdopgaven voor de provincie Noord-Brabant*

De onderzoeksbureaus zien op basis van landelijke en provinciale ontwikkelingen meerwaarde in het beter benutten van

- (1) de synergie tussen het behoud van erfgoed en de aanpak van maatschappelijke opgaven (klimaatadaptatie, energietransitie etc.),
- (2) de waarde van erfgoed in gebiedsontwikkeling en
- (3) de vermaatschappelijking van erfgoed.

- *De eerste twee liggen in elkaars verlengde en vragen om een gebiedsgericht aanpak*

Voor beiden is een gebiedsgerichte aanpak nodig waarbij erfgoed wordt ingezet voor maatschappelijke opgaven en waarbij tegelijkertijd een bijdrage wordt geleverd aan het behoud van erfgoed. Daarvoor is het essentieel om de waarde en de rol van erfgoed bij de aanpak van maatschappelijke opgaven en gebiedsontwikkeling een duidelijke plek te geven bij de uitwerking van de Omgevingsvisie. Denk daarbij aan een koppeling met de Cultuurhistorische waardenkaart of met de verhalen van Brabant op brabantserfgoed.nl.

- *Vermaatschappelijking van erfgoed kan nog beter worden benut*

Vermaatschappelijking van erfgoed vraagt om het continueren en intensiveren van de aanpak samen met erfgoedorganisaties om de samenleving te enthousiasmeren voor en te betrekken bij erfgoed. Mogelijkheden zijn bijvoorbeeld verder inzetten op ontwikkeling van recreatief en cultureel aanbod rond erfgoed en het breder inzetten van succesvolle instrumenten zoals GRUTS (de jongerenlijn van erfgoed).

3. Borging van ontwikkelgerichte aanpak vraagt duidelijke doelen, verder ontschotting, maatwerk in rolopvatting en inzet op netwerken binnen en buiten de provincie. Doorzetten van deze aanpak kost tijd en geld.

De provincie zet inhoudelijk gezien in op de juiste dingen en dat levert reeds meer resultaat op. Instrumenten worden actief doorontwikkeld. De strategie van het erfgoedbeleid (richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken) sluit

aan bij een doelmatige inzet van beschikbare middelen. Aandachtspunten voor de borging van de ontwikkelgerichte aanpak zijn de volgende.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

- *Duidelijker formuleren van doelen, aanpak en instrumenten*

Doelen, aanpak, instrumenten en handelingsperspectieven lopen soms door elkaar heen en zijn niet altijd scherp gedefinieerd en meetbaar gemaakt. Door een scherper onderscheid te maken kan de provincie sterker richting geven aan de uitvoering van haar beleid.

- *Verdere ontschotting is belangrijk voor een effectieve inzet van het instrumentarium*

Schotten in de eigen organisatie zitten een effectieve inzet van het instrumentarium soms in de weg. Het gaat hierbij zowel om gescheiden financieringspotjes voor de verschillende beleidsvelden als om een effectieve inzet van de adviesrol van beleidsmedewerkers erfgoed in (ruimtelijke) projecten.

- *Netwerken zijn belangrijk buiten én binnen de eigen organisatie*

De ontwikkelgerichte aanpak vraagt meer dan voorheen om netwerken binnen en buiten de provinciale organisatie, proactief handelen en integraal adviseren. Het hele erfgoedbeleid is volgens de onderzoekers vooral gericht op de blik naar buiten. De blik naar binnen verdient meer aandacht, dwz aandacht voor netwerken in de interne organisatie zodat erfgoed sneller op het netvlies komt van collega's en kansen voor integrale samenwerking beter worden benut.

- *Het aflopen budget van de erfgoedfabriek*

De systematiek van de Erfgoedfabriek maakt ontwikkelingen mogelijk die anders niet van de grond komen. Het aflopen van het beschikbare budget waarmee de provincie mede investeert in projecten als er onvoldoende investeringen uit de markt beschikbaar zijn, is aandachtspunt omdat de opgave groot blijft onder andere door de toenemende leegstand van kerken in de provincie. De onderzoekers constateren derhalve dat doorzetten van deze ontwikkelgerichte aanpak tijd en geld kost.

- *Inzet rollen is maatwerk*

In de onderzochte cases heeft de provincie haar instrumentarium over het algemeen effectief ingezet op basis van haar rol(len). De provincie kijkt steeds bewust naar welke rol het beste past en welk instrumentarium daarbij ingezet kan worden. Soms is de rol meer netwerkend, soms responsief en waar nodig presterend en rechtmatig. In de loop van een project kan dit verschuiven. Waar de provincie netwerkend of responsief wil zijn, is het wel van belang om daarin rolvast te blijven om de aanwezige energie in de maatschappij te behouden. Waar de energie uit de samenleving niet 'vanzelf' komt, maar wel hard nodig/wenselijk is, zal de provincie per geval moeten nagaan hoe daarmee om te gaan. De Brabantse erfgoedorganisaties kunnen daarbij ook een rol spelen.

Uit de cases komt bovendien naar voren dat het creëren van netwerken een tijdinvestering vraagt voordat resultaten zichtbaar worden en de provincie een stap terug kan doen richting een meer responsieve rol. Dat betekent dat continuïteit in het beleid erg belangrijk is om tot concrete resultaten te komen. Voortzetting van het huidige beleid in een volgende collegeperiode is daarom gewenst om de projecten die in deze collegeperiode zijn gestart tot wasdom te laten komen.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

Conclusie Gedeputeerde Staten

1. Doorgaan met het erfgoedbeleid op ingeslagen weg, gebaseerd op verhaallijnen

Ons college herkent zich in de evaluatieresultaten: het erfgoedbeleid blijft actueel en de uitvoering loopt. In de huidige bestuursperiode hebben we al veel voor elkaar gekregen: de verhaallijnen zijn inspiratiebron binnen en buiten de provincie, partners hebben deze verhaallijnen van harte geadopteerd en ondersteunen deze, digitalisering van collecties heeft een vlucht genomen en erfgoededucatie is toonaangevend. De manier waarop we erfgoed in samenwerking met onze partners (en samen met kunstenaars) creatief verbeelden (de Sprong, de Mars, Goud van Brabant, 75 verhalen voor 75 jaar bevrijding, Landart etc.) wordt positief ontvangen en zo ook de manier waarop we innovatief omgaan met erfgoed (koppeling aan jongeren, verduurzaming, marketing/toerisme). Wij informeren uw Staten jaarlijks over onze vorderingen.

Wij concluderen daarom dat onze in 2016 nieuw ingezette beleidslijn voor erfgoed, gezien de resultaten en het brede draagvlak voor ons beleid in de provincie, bestendig kan blijven. Op basis van de tussenevaluatie willen we in de komende jaren vooral kansen in de uitvoering van ons erfgoedbeleid beter benutten (zie hieronder). Een wijziging van het beleidskader erfgoed is hiervoor op dit moment niet nodig.

2. Tussenevaluatie benoemt kansen voor ons erfgoedbeleid

Op basis van het evaluatierapport en op basis van onze eigen ervaringen tot nu toe willen we binnen het huidige beleidskader de volgende kansen beter benutten:

- a) Koppeling aan omgevingsbeleid en het ruimtelijk domein is een mooie kans om erfgoed niet meer als ornament, maar als fundament (of vector) in te zetten. Wij willen cultuurhistorische kennis en verhalen als inspiratie inbrengen ten behoeve van de kwaliteit van het landschap en de inrichting van het landschap.

Daarbij streven we naar meer integrale aanpak van ruimtelijke ontwikkelingen waarbij cultuurhistorische expertise bij een gebiedsontwikkeling zo vroeg mogelijk wordt ingebracht en wordt gebruikt als een van de grondslagen voor de ontwikkeling. Zo vroeg mogelijk wil zeggen bij de opdrachtschrijving van de gebiedsontwikkeling zodat

kernwaarden zoals benoemd in de cultuurhistorische waardenkaart (CHW) worden meegenomen, maar ook in het vervolg om de kwaliteit te borgen. In een veranderende leefomgeving is de historische gelaagdheid namelijk belangrijk. Het biedt houvast en verdieping. Cultuurhistorie is daarom een van de richtlijnen voor gebiedsopgaves.

De hier genoemde kansen op het gebied van koppeling aan omgevingsbeleid, kunnen we deels oppakken. Dat betekent bijvoorbeeld dat we de actualisering van de provinciale omgevingsverordening m.b.t. cultuurhistorie door een update van het instrument CHW (update is integratie van de vier verhaallijnen en concretisering van de essentiële waarden en kenmerken van cultuurhistorische waarden) ter hand kunnen nemen.

De (pro-)actieve participatie vanaf de start van een gebiedsontwikkeling kunnen we in verband met beperkte capaciteit onvoldoende oppakken. Dat betekent dat cultuurhistorische kennis en verhalen niet of onvoldoende kan worden ingebracht bij bijvoorbeeld de Westelijke Langstraat en transformatietafels.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

- b) In samenhang met het voorgaande is de synergie tussen maatschappelijke opgaven (energietransitie, klimaatadaptatie, en toenemende stedelijke groei en krimp) en erfgoed een volgende uitdaging. Deze transities stellen ons voor nieuwe ruimtelijke opgaven en zullen gebiedsgericht opgepakt moeten worden. We gaan in 2019 een erfgoeddeal met het Rijk en andere partners sluiten om vanuit de kracht van het erfgoed te kijken naar de transities en opgaven in de leefomgeving. Door deze samenwerking worden krachten gebundeld en kan effectiever worden toegewerkt naar een toekomstbestendige gebiedsgericht erfgoedzorg. Daarnaast blijven wij ons binnen de provincie richten op innovatieve methoden om monumentaal erfgoed te verduurzamen. Bijvoorbeeld door energiescans, het Europees project Demi More, en de financiering in samenwerking met de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij en het ontwikkelbedrijf van Energie Service Company's (ESCo²) voor monumentale complexen).
- c) Vermaatschappelijking van erfgoed kan, nu verhaallijnen binnen onze provincie meer uitgewerkt zijn, meer en meer vorm krijgen. Ons beleid gaat namelijk niet alleen om instandhouding van erfgoed, het gaat ook om de betekenis ervan voor de samenleving nu: de sociale waarde van erfgoed (welzijn, welbevinden, veerkracht, ontmoeting, verbinding en verbeelding). Conform ons beleid blijven we de samenleving betrekken, initiatieven vanuit de samenleving de ruimte geven en daarnaast zorgdragen voor een brede eigentijdse publiekscommunicatie aangezien werken met verhalen om inzet op communicatie vraagt. Dit betekent onder andere aansluiten bij de belevingswereld van jongeren, oog hebben voor digitaliseren, lokale

---

² Een Escos is een bedrijf dat door toepassing van verschillende maatregelen een bepaalde energiebesparing voor een gebouw eigenaar garandeert.

(streek)verhalen ophalen, interactief communiceren, doorontwikkelen van brabantserfgoed.nl, beweging stimuleren, creatieve sector betrekken bij de verbeelding, vrijwilligers in ere houden en lokale erfgoedinstellingen en erfgoedgemeenschappen ondersteunen. De provinciale erfgoedorganisaties hebben hierin ook een belangrijke rol.

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

3. Het kost tijd en geld om kansen waar te maken.

De tussenevaluatie is op de toekomst gericht en geeft derhalve handvatten voor de verbetering van de uitvoering van het beleid en voor de borging van de ontwikkelgerichte aanpak. Zoals uit de evaluatie naar voren komt, zetten we vooralsnog in op een gedeelte van het erfgoedbeleid namelijk op twee van de vier verhaallijnen, ligt de focus van de verhaallijnen meer op het gebouwde erfgoed dan op het roerende en immateriële erfgoed, en zijn we in gebiedsontwikkeling met name vanuit de toetsende rol betrokken. Daarnaast benoemt de evaluatie diverse kansen voor het erfgoedbeleid (zie hierboven a t/m c) die tijdsintensief zijn.

We gaan door op de ingeslagen weg. Dat betekent dat we door beperkte tijd de twee verhaallijnen blijven temporiseren en dat we de in de evaluatie benoemde kansen niet of te weinig opvolging kunnen geven.

Bovendien lopen binnen het erfgoedbeleid na 2019 de middelen af omdat de uitvoering van het beleid door incidentele middelen en bestuurakkoordmiddelen wordt gefinancierd. Het gaat dan om het aflopen van de herontwikkeling van erfgoedcomplexen door de erfgoedfabriek, het aflopen van de jongerenlijn omdat die nu binnen de erfgoedfabriek wordt opgepakt, het afbouwen van de inzet op de (getemporiseerde) verhaallijnen en het aflopen van de inzet op communicatie en social media inclusief investeringen in brabantserfgoed.nl.

Continuïteit van beleid is daarmee in het geding, wat betekent dat we onvoldoende tot concrete resultaten kunnen komen. Of, zoals de onderzoeksbureaus het verwoorden, dat de projecten die in deze collegeperiode zijn gestart niet tot wasdom kunnen komen. Dit is een aandachtspunt voor het nieuwe bestuursakkoord.

Vervolg

Bij de vaststelling van het Beleidskader erfgoed 2016-2020 heeft gedeputeerde Swinkels toegezegd Provinciale Staten jaarlijks mee te zullen nemen in de verdere ontwikkeling van de verhalen van Brabant. In het voorjaar van 2016 en 2017 is dit in PS-themabijeenkomsten gebeurd. In 2018 is PS schriftelijk geïnformeerd over de ontwikkelingen binnen het erfgoedbeleid. Ook in het voorjaar van 2019 worden uw Staten schriftelijk over de voortgang van het erfgoedbeleid geïnformeerd.

Uw Staten zullen in 2019 in ieder geval over de volgende belangrijke ontwikkelingen binnen het erfgoedbeleid geïnformeerd worden:

- Indiening nominatiedossier Nieuwe Hollandse Waterlinie bij UNESCO voor werelderfgoedstatus, begin 2019
- 75 herdenkingsbijeenkomsten over 75 jaar bevrijding in 2019 (en 2020)
- Jaar van het Brabants kloosterleven 2021

Datum

11 december 2018

Documentnummer

GS: 4448931

PS 4454090

Bijlage

- "Van ornament naar fundament", Tussenevaluatie Beleidskader erfgoed 2016-2021 *'De (verbeeldings)kracht van erfgoed'*.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,

de voorzitter,

de secretaris,

prof. dr. W.B.H.J. van de Donk

drs. M.J.A. van Bijnen MBA

Opdrachtgever evaluatie:

mevrouw N. Wester, (073) 681 27 02, nwester@brabant.nl.

Programmamanager:

mevrouw M.L.P. van Mook, (073) 680 88 78, mvmook@brabant.nl.

Opdrachtnemer:

mevrouw M.T.E. Meijs - Appels, (073) 680 82 87, mmeijs@brabant.nl.